

Анатолій КОЦЮРУБА: «МЕЛОДІЯ, ЗАКОДОВАНА В СЛОВІ»

— **Пане Анатолію, Ви успадкували спі-
вочі гени далеких предків. Коли ж канди-
дат біологічних наук відкрив у собі музич-
ний хист?**

— Вісімнадцятилітнім я пережив тяжку травму. Кілька днів лежав непритомний, коли ж опам’ятався, то пообіцяв Господові присвятити себе якійсь богоугодній справі, але довго не міг визначитися. Закінчивши хімі-фак Львівського державного університету, вчителював спочатку в селі Степок на Житомирщині, згодом у містечку Красному на Львівщині, де жили батьки. Багато душі віддавав дітям, гадав, що це і є моє покликання. Та якось 1972 року їхав у поїзді й несподівано написав пісню. Зрозумів: це саме те, чого підсвідомо прагнув.

1975-го вступив до аспірантури і переїхав до Києва. Вдень займався наукою і шукав поетичні тексти, а вночі їх озвучував. Перші пісні були найліпшими, на жаль, я їх тоді не записував. Минув час, втраченого не відтворити... Поезія поклікала мене. Народилися пісні на слова Г. Сковороди, Т. Шевченка, Лесі Українки, М. Рильського, О. Олеса, П. Тичини, Оксани Лятуринської, Ліни Костенко, В. Стуса, В. Герасим’юка, І. Римаука, В. Шекспіра, Б. Пастернака, Юнни Моріц, О. Кушнера й інших. Найдавніші тексти сягають кількох тисячоліть, серед них є й українські дохристиянські, що збереглися у фольклорі, дбайливо видані Михайлом Москаленком у книжці “Золотослов”. Вічна слава йому!

Знаковою постаттю для мене завжди був Іван Франко. Можте тому, що з ним був знайомий Петро Ніщинський. Зустрічалися вони з Іваном Яковичем у Карпатах, коли І. Франко зі співочим гуртом студентів збирав фольклор. З Іваном Франком пов’язана доля й іншого мого родича — Сергія Шелухіна. Він чудово грав на бандурі й 1886 року був музиком на вінчанні Івана Франка з Ольгою Хоружинською в Києві. Шелухін залишив споми-ни про Франка. Я записав майже сотню пісень на слова Івана Яковича.

Як на мене, співану поезію слід викорис-товувати на уроках української літератури. Адже в такий спосіб діти долучатимуться до найкращих виявів слова українського.

Намагаюся створити ту мелодію, яка закодована в Слові. Гадаю, що таке чуття дає мені Господь. Мій музичний учитель Василь Кокунін (доктор біологічних наук з абсолютним музичним слухом і любитель джазу) якось завважив, що я порушую правила і закони нотної грамоти. Співаю й справді не “за правилами”, а як велить душа. Більшість (але

Анатолій Коцюруба народився в селі Деньги на Черкащині. За фахом хімік, старший науковий співробітник відділу молекулярної біології Інституту біохімії ім. О. В. Палладіна НАН України. За покликанням — автор і виконавець пісень. У його доробку понад 30 000 творів на слова українських і закордонних поетів. Анатолій Вікторович стверджує, що коріння його генеалогічного дерева по материнській лінії сягає династії Рюриковичів. З маминого роду і Сергій Шелухін — поет (псевдо Павленко), музикант, правознавець, автор історичних досліджень і монографій з давньої історії України, генеральний суддя УНР, член Української Центральної Ради. Одна з гілок батьківського роду подарувала Петра Ніщинського — українського композитора, поета-перекладача.

не всі) пісень з 1972-го до 2006-го записано на магнітну плівку, а пісні 2007 і 2008 рр. вже в цифровому форматі. Гітару опанував самотужки. Щоправда, після народження синів-двійнят — Тихона і Платона (1977 р.) не брав її до рук майже десять років.

Написати пісню, як правило, спонукає якийсь емоційний поштовх. Скажімо, 1987-го, коли ми з сім’єю відпочивали на Азовському морі, потрапила мені до рук книжка “Любов-на лірика українських поетів”. З-поміж авторів репресовані й ті, що загинули на війні. Душа розкрилася, і я майже всі поезії поклав на музику. Це був фантастичний прорив — читаю вірш і з перших слів відчуваю мелодію. Книжка вразила мене невіпадково. Адже я сам виріс у сім’ї репресованих.

Мій дід Тимофій Коцюруба, військовий інженер, після революції й громадянської війни працював бухгалтером цукрового заводу на Вінниччині. До 10-ої річниці жовтневої революції влада сфабрикувала справу про антидержавну змову таємної організації колишніх царських офіцерів у Київському військовому окрузі. Розстріляли 10 000 офіцерів, серед них і мого діда. Ця таємна справа 1927 року передувала широковідомій теж сфабрикованій справі про антидержавну діяльність членів Спілки визволення України. Ярлик “ворога народу” прицепили і моему батькові. А перед приходом німців усіх “ворогів народу”, з-поміж них і Віктора Коцюрубу, студента мехмату Київського педагогічного інституту, справадили в Сибір. Вийшов на волю лише 1947-го.

Маму Ольгу Іващенко, що мала шляхетське походження і закінчила філфак (українська мова і література) Ніжинського педагогічного інституту, після війни направили вчителювати в Західну Україну. Тоді це теж вважалося засланням. Розказувала, що в селі Велика Вільшаниця, де вона вчителювала, стояла сотня Української Повстанської Армії. Її сотник навчався в маминому класі. Повстанці вдень ходили до школи, а вночі воювали...

наражатись, адже робота з поєднання віршів різних авторів, а відповідно характерів і стилів вимагає певної мотивації, як і критерій їхньої творчості.

В антології “За межею означень...” представлено твори поетів різного рівня. Добре це чи погано — повинен сказати читач, адже у будь-якій ліриці домінує те почуття, що найбільше хвилює автора, і неоднаково воно співвідноситься зі світом почуттів читача.

Щодо самих віршів. У передмові зазначено, що “всі дороги ведуть до рими...”, і до рими, на жаль, вони ведуть частіше, ніж до поезії. Деякі автори/віршарі красномовно запевняють, що суть поезії — це лише римування.

Проте не все так погано у нашому квітнику. Цікаві поетичні шукання Наталки Воронової та Оксани Єфіменко, де поряд з іронією вчуваються серйозні запитання свого “Я”. Життєствердним і мужнім постає голос Олександра Єроха у його віршах, яскраве й звучання жартівливих пісень, що ними зараз займаються порівняно рідко. Про Анну Малігон говорить її біографія: “лауреат конкурсів “Із слова...”, “Молоде вино”, “Гра-нослов”, “Смолоскип”. Член НСПУ”. Василь Роман представляє себе яскравим зовнішнім візерунком віршів, а також стоїчим життям. Вікарпатська поетеса Надія Павлик пропонує читачеві власне осмислення світу та незвичайний образ жінки з енергійним “Я”. Вдалі спроби здійснюють Ю. Калашник, Є. Курносенко, Я. Левицька, М. Непорада, І. Перекліта, Н. Пузиренко, І. Рубцов, А. Смолянська, О. Халахан та О. Шарова.

Аксіомою знову залишається те, що поезія — це стан душі, але у кожному вияві вона має адресата. Тому, як і букет квітів, її треба добирати і дарувати так, щоб не повертали.

— **Що надихнуло Вас створити майже 100 пісень на слова Дмитра Чередниченка?**

— Його мелодійна поезія близька до фольклорної традиції українців. Саме це найбільше припало до душі. Працювалося легко. За якийсь час постав цілий цикл пісень з книжки пана Дмитра “Батиха”.

— **Яка доля Ваших пісень? Чи звучать вони на радіо, телебаченні?**

— Брав участь у різних радіопрограмах, зокрема на радіо “Культура” і “Київ” в одній з літературних програм Василя Герасим’юка. Роман Горак організував вечір пам’яті Галини

Гордасевич у Львівському літературно-меморіальному музеї Івана Франка, де я брав участь. За рекомендацією Романа у Львівському театрі імені Марії Заньковецької на ювілейному вечорі Маркіана Шашкевича також звучали мої пісні на слова цього чудового поета, їх записала Львівська студія звукозапису.

Є професійний запис на Київській кіностудії — моєю піснею “Україна спить” на слова Ігоря Римаука озвучили фільм про українське село.

Чимало пісень на слова Максима Рильського і Павла Тичини я подарував музеям цих блискучих поетів у Києві. Пісні на слова Юрія Федьковича — в його музеї у Чернівцях, на відкриття якого мене запросили, а пісні на слова Івана Франка — у Львівському музеї. Останній, до речі, взяв на зберігання всі мої пісні, за що я щиро вдячний директору Романові Гораку.

Звучали мої пісні на вечорах чудової російськомовної київської поетеси Надії Курбатової у Будинку вчених та Будинку актора, де виступали професійні виконавці. Цикл моїх пісень на слова з поеми “Григорій Сковорода” геніального українського історика і поета Михайла Брайчевського звучали в панському палаці, одному з небагатьох, що вціліли після кривавої революції й війни в селі Самчики на Хмельниччині. Нині там проводяться музичні фестивалі та вечори.

— **Відкрийте таємниці Вашої творчості.**

— Пишу експромтом. Найбільше часу витрачається на пошуки поетичних текстів, але після того як вірш потрапив до рук, пісня народжується сама, лише записуй. Позаяк студії немає, доводиться записувати гупої ночі, коли “Україна спить”. Нині цифровий формат запису надав можливість сформувати авторські файли, об’єднавши записи різних років.

У планах — розмістити добірку пісень в Інтернеті. З російських поетів я виокремив тих, чий родовід пов’язаний з Україною, наслідуючи в цьому Юрія Каплана (нещодавно його вбили). Ми були знайомі, йому подобались мої пісні на його слова. Вони нещодавно звучали на поминальному вечорі Каплана у Будинку вчених.

Мої пісні в електронному вигляді зберігаються в Центральному архіві кінофотофонофонду України, у Національному музеї літератури, — колишній колеґії Павла Галаґана, де брав шлюбі Іван Франко, що мені особливо приємно.

Спілкувалася **Тетяна ЛЕМЕШКО**, Київська обл.

ЩО Є У КВІТНИКУ?

Ігор МОЧКОДАН

Після прочитання будь-якої збірки віршів переконуюся, що поезія — це передовсім стан душі, а вже потім — образ, форма, метафора тощо, тому нині важко сказати, хто з нас пише поезію, хто вірші, а хто просто римує рядки задля задоволення. Надто, коли цими віршами і поезією “завалений” кожний літературний сайт.

Видання антології нині стало поширеним явищем, проте не завжди вдалими, адже іноді беручи до рук примірник антології чи то поетичних, чи то прозових творів, переймаєшся питанням, якими принципами і критеріями керувався її упорядник і видавець. А коли йдеться про збірники сучасників, то чи не було б краще спочатку віддати належне часу і подивитися на їхню творчість через кілька років? Хоч би як там було, але виходячи із первинного значення слова “антологія” (гр. “квітник”), мимохіть сподіваєшся побачити взірці творів, які у чомусь справді найкращі в контексті сьогодення й минулого.

Спроба Є. Барана та Ю. Височанського у серії “Новітня українська поезія” видати антологію “За межею означень...” незвичайна тим, що в ній зібрано твори молодих авторів із різних регіонів України, які раніше були оприлюднені в Інтернеті. Здається, особливої складності й незвичайності в цьому немає, бо вибір у мережі більш ніж достатній. Проте і тут свої підводні рифи, на які небезпечно

ШМАТ МОГО ЖИТТЯ

Микола ЦИВІРКО

У середині 90-х років минулого століття, коли слова “демократія” і “гласність” викликали в українців у кращому разі іронічну посмішку, робітничий завод “Арсенал” Валерій Кравченко, автор роману “Дорога в дисиденти” (К.: “Євшан-зілля”, 2008) створив громадську організацію з дивною назвою — “За реабілітацію “першотравневої двійки”. Дивувала не мета організації — повернути добре ім’я і віддати належне сміливцям, які 1 травня 1966 року підняли над дахом Інституту народного господарства у Києві синьо-жовтий прапор, а те, що її фундатор і очільник вірив, що здолає потужні бюрократичні мури пострадянської України.

Роман “Дорога в дисиденти” багато в чому автобіографічний. Як і його герой Віталій Романчук, Валерій Кравченко, уродженець Узбекистану, мало не в генах мав інтернаціоналізм у найконсервативнішому його розумінні й комсомольсько-комуністичні переконання, і, головне, віру, що чесною і сумлінною працею можна багато чого досягти і стати одним із реальних будівників комунізму. “Я там, где ребята толковые, я там, где плакаты: “Вперед!” — це співалося про нього і про таких, як він.

І ось Віталій (герой роману Кравченка) разом з іншими хлопцями зголошується після служби у прикордонних військах поповнити овіяний легендами трудовий колектив заводу “Арсенал”. Усе нібито відбувається за звич-

ним на той час сценарієм. А перші ознаки “нестиковок” слова і діла, подвійних стандартів, цинізму юнак сприймає не інакше, як деякі окремі негаразди, яких треба позбуватися, “щоб пливати у революцію далі”. Проте еволюція поглядів молодого будівника комунізму почала стрімко випереджати цю революцію (от парадокс!). Чи кількість перетворилася на якість, чи не зовсім типовим виявився цей будівник, та тільки збагнув він напролюд швидко, що корінь зла не в “окремих, певних”, а в самій системі, фальшивій і нежиттєвій ідеології.

Письменник-правозахисник реалістично показав цю еволюцію, а водночас — і побут молодих робітників того часу, тихі жахіття робітничих гуртожитків, цинізм і розпусту радянської молоді.

Книжка — новина для нашого читача, але не для самого автора. Адже писав він її “ще тоді”. І писав російською (чому — див. вище). “Для мене це ще й пам’ятка, документ, шмат мого життя, — пояснює Валерій. — Хай уже буде таким, як є”. Не погодився навіть відредагувати і передати українським алфавітом фрази й репліки, які деякі персонажі виголошують розмовною українською або суржиком. Що ж, може, й у цьому є сенс. Зрештою, один із рецензентів — відомий в Україні й за її межами Михайло Горинь — звернув увагу не на ці дрібниці, а на потрібність твору для обґрунтування дисидентського руху в СРСР і доведення того, що він був не лише інтелігентським.

Дорога в дисиденти... А дорога в борці за незалежність України, її національне відродження залишилася за межами роману, хоч сам Валерій Кравченко її успішно і з честю здолав. Тому — далі буде.

Олександр БАКУМЕНКО,
лауреат Всеукраїнської літературно-мистецької премії ім. І. С. Нечуя-Левицького, м. Київ

У всіх своїх останніх книжках Дмитро Білоус наголошував, що сучасна Україна переживає такий етап в історичному розвитку, який вимагає від кожного її громадянина глибокої свідомості, великої енергії, особливої вимогливості у ставленні до себе й оточення. Реалії нашого життя не можуть підняти вимогливість кожного українця на вищий щабель розвитку свідомості суспільства, якщо не мають морального підґрунтя у людських стосунках, тобто якщо не спираються на традиції, правду, законність і честь. Тож Дмитро Білоус зробив таке припущення, чому в нашому суспільстві відбуваються негаразди:

*І чи не тому, що люди нині
до землі жорстокі й до небес,
вибухи нелюдського в людині
вибухами стали на АЕС.*

Незадовго до смерті на автобіографічному матеріалі Дмитро Григорович створив нову тематичну книжку про доброту і милосердя, український характер, українську ментальність. Книжка отримала символічну назву “Мандрівка в Країну Чеснот”. Ця віртуальна країна в розумінні письменника — унікальний світ духовних цінностей. Країна Чеснот — не просто результат письменницької фантазії, це родина, людська душа, яка має суверенність. У цій країні люди вчаться доброти й любові, вчаться жити без підступності й злості.

У реальному світі, натикаючись на кожному кроці на беззаконня, безчестя, обман, українці отримують болючий удар по духовності. Ці удари впродовж останніх двох десятиліть призвели до моральної деформації українського суспільства. Найболючіший удар з величезною кількістю дрібних уколів по національній культурі час від часу здійснює володарка сучасного інформаційного простору, її величність брехня. Культура стосунків як один із виявів духовного життя не може існувати й розвиватися в атмосфері суцільної брехні.

Якщо в суспільстві починають розвиватися несправжні, неправдиві стосунки, виникає ілюзорно-моральна атмосфера, яка зрештою неодмінно призводить до політичних репресій. Саме політика репресій заперечує культуру людських стосунків. Нещодавні вибори в Україні знову засвідчили основну ваду нашої нації — відсутність елементарної культури у стосунках. Із усіх боків, від кожної політичної групи тільки й чуємо про духовне відродження України. А що ж таке духовне відродження? У моєму розумінні це повернення до національних традицій і моральних чеснот українського народу. Тобто в українському суспільстві існували й існують такі загальнолюдські, загальнонаціональні виміри, до яких треба прагнути кожному громадянину.

То чому ж сучасна ідеологічна вакханалія у вищих ешелонах влади перетворилася на дискримінацію національних традицій українського народу, титульної нації? Сучасна демократія стає монополістом у духовній сфері, перетворюючи донедавна інтелектуальну Україну на конгломерат бізнес-структур, які авторитетом великих грошей прагнуть підкорити собі сферу духовності, підпорядкувати її власним інтересам, які занадто відхилилися від загальновідомого розуміння людської моралі. У зв'язку з цим у своїй Країні Чеснот Дмитро Білоус пропонує створити моральні кордони:

*Кордони нам слід визначати,
щоб не залітали чужі,
надійно ставати на чати
супроти розпусти й олжі.
Щоб через моральні кордони
як блазні, духовні мерці,
не лізли ділки безпардонні,
розв'язні не лізли люді.*

Шкода, що нині більшість новоспечених лідерів не володіє азами державного мислення і не стає носієм національної культури для своєї держави. Тому варто нам, українцям, яким повсякчас доводиться зустрічатися з безчестям, підлістю, зрадництвом з одного боку, сприяти з іншого боку розвитку й вихованню в наших людей високих традицій

ТВОРЕЦЬ КРАЇНИ ОДВІЧНИХ ЧЕСНОТ

До 90-річчя Дмитра Білоуса

Дмитро Білоус. 1980 р.

українського козацтва: мужності, доброти, шляхетності, національного патріотизму.

*Чесноти сяяли на Січі,
у Запорозькому коші.
Хай сяють і в новім сторіччі
в пра-пра-нащадковій душі.*

Дмитро Білоус вважав, що душевний камертон у людині створюється передусім завдяки вихованню й освіті. Білоуса як високодуховну людину особливо непокоїла доля підростаючого покоління, турбувала байдужість дітвори до культурологічних питань, призначення літератури й мистецтва.

Самому Дмитрові змалку довелося відчувати лиха і несправедливості. Його завжди турбувало коріння цих небезпечних явищ у дитячому середовищі. А воно, як відомо, виростає на нездоровому ґрунті. Батьки весь час на роботі, на домашнє виховання дітей їм бракує часу і сприятливої сімейної атмосфери, значення якої неможливо переоцінити. У даному випадку школа має відігравати особливу роль, проте вона неспроможна виграти битву за дитину, хоча намагається пропагувати школярам загальнолюдські правила й норми поведінки: не можна крasti, брехати — проте все це має поверховий характер. Адже навчити можна тільки того, що дитина, підліток, юнак бачить щодня на власні очі. А якщо в житті батьків діти бачать брехню, потворність, злочин, — їх важко навчити чесності, щирості, сумлінності.

Як відомо, Дмитро Григорович Білоус багато писав про школу і для школи. Книжка “Мандрівка в Країну Чеснот” також написана для школярів. Більш того, вона написана на прохання вчителів, про що автор згадує у вірші-передмові, який так і називається: “З чого почалося?”

*Та якось після наради
підійшли дві вчительки.
Ну а я завжди їм радий:
юних душ цілительки!*

*.....
Пане Дмитре, дуже просим,
поможіть нам віршами.*

Про школу нині пишуть майже всі, багато педагогічної літератури, преси, методичних

посібників. Для українців школа була і залишається найважливішим етапом у становленні особистості й громадянина.

Дмитро Григорович завжди цікавився захопленнями сучасної молоді. Йому було прикро чути у засобах масової інформації про комерціалізацію сучасної школи, про її меркантилізм, про те, що нібито українська школа із джерела знань перетворюється на корумповане угруповання. Білоус добре знав ситуацію в країні, яка розбещує наше суспільство. Тому в книжці “Мандрівка в Країну Чеснот” письменник прагнув відповісти українцям на безліч актуальних питань. Наприклад, чому в сучасних заможних сім'ях діти виростають зіпсованими добробутом і ледарством. Чому вони марнують дорогий час на різні забави, далекі від розвитку інтелектуальних здібностей. Поет дорікає неробам:

*Гріх у житті одлежувать,
жить хитро та облесно,
бо хліб тоді не зле жувать,
як він дістався чесно.*

Наприкінці життя поет мимоволі дійшов до головного питання у творчості — культури та її стосунків із мораллю. Так і з'явилася мудра лірично-філософська книжка “Мандрівка в Країну Чеснот”, яка стала найважливішою у багатогранній творчості Дмитра Білоуса. Автор з високою родовою честю підсумував свої життєві й творчі здобутки, відповідаючи нащадкам, майбутнім спадкоємцям на сокровенні питання свого покоління, для якого не існує думки про те, що справжня вільна культура аморальна. Хоч у сучасній світовій літературі існує багато таких прикладів. Скажімо, протиставлення гуманізму культури у вигляді авантюрного цинізму або пропаганда відмови від позитивного впливу культури на мораль. Нині, на щастя, не всі письменники поділяють цю думку, проте питання моральної позиції діячів культури — чи не найважливіше і найсучасніше.

Для нашого суспільства настав час нових перетворень у всіх галузях, і насамперед у культурі. Настав час прямого погляду в людські обличчя, відвертої розмови. Дмитро Білоус сподівався, що невдовзі наше суспільство подолає причини, які гальмують процес оновлення духовності в Україні. І новий час

обов'язково змусить українців задуматися про державні питання, що вимагають негайного розв'язання, про питання розвитку сучасної культури, духовності та збереження національних традицій.

Нині, на жаль, відстань між тими українцями, які живуть і працюють для себе, й тими, чие життя пов'язане з інтересами держави, занадто велика. Тому книжка Білоуса має велике суспільне значення. Можна спостерігати антинаціональні аспекти в загальнодержавній політиці. Наприклад, у культурі спостерігаємо підміну моралі аморальністю, невміння визначити гідність як беззаперечну якість порядної людини. Визначився страх перед безладдям. Відродження духовності за таких умов — важкий крок. Тут важливо мати не розв'язок, а шлях до цього розв'язку. Тут і виникають вимоги до сучасної прози й поезії в аспекті сучасного розвитку національної літератури. Тобто організувати художній матеріал на підґрунті соціально-національної ідеї, яка має тісний зв'язок із конкретним життям нашого суспільства і створює так певний сучасний твір. Безумовно, таким сучасним твором в українській літературі тепер можна назвати і тематичну збірку поезій Дмитра Білоуса “Мандрівка в Країну Чеснот”. Скажіть, чим не одне із нагальних завдань нашої культури?! І Дмитро Григорович успішно його розв'язав у своїй книжці.

Незадовго до смерті Дмитро Білоус, замислюючись над своєю творчістю, доробком, працюючи над новими рукописами тематичних поезій, не раз ставив питання: яка літературна творчість потрібна нинішній державі, сучасним людям? Можливо, тому виникло це питання, що перед очима письменника завжди були зримі ідеали, моральні еталони, безумовні життєві приклади. І це з особливою силою відчувається у його по смертній книжці “Мандрівка в Країну Чеснот”, над якою письменник працював до останніх хвилин життя і яку, на жаль, в останньому розділі, у четвертому зошиті не завершив. Працюючи над останнім рукописом, Дмитро Білоус казав: “У цій книжці постає моя біографія — життєва і творча. У нашій родині були свої закони; і головне, що нас вчили чесності й совісності. “Країна Чеснот” — це Україна, родовід, родина, зрештою, людська душа, яка потребує захисту від того поганого, що ми бачимо навколо і від чого треба оберегти душі наших дітей та онуків”.

Ця унікальна за задумом і реалізацією книжка стала вершиною мудрої життєвої філософії Дмитра Білоуса, творчим підсумком видатного письменника. Вона надає відповідь на безліч питань численним прихильникам творчості Дмитра Григоровича від школяра до видатного вченого. Вона розповідає про світ духовних скарбів, оригінальний і безмежно різноманітний світ Країни Чеснот, що пригортатиме до себе добрих і чесних людей, яких поет закликає у мандрівку до своєї казкової країни:

*Весело знана й сумною
родина в полоні турбот.
Тож, друзі, мандруйте зі мною
в Країну одвічних Чеснот.*

Письменникові пощастило створити у власній душі віртуальну “Країну Чеснот” і залишитися вірним громадянському обов'язку, моральним принципам. Поринувши у “Мандрівку в Країну Чеснот”, кожен читач зможе побачити себе серед героїв життєвих сюжетів, відчувати себе у конкретній ситуації й зробити повчальні висновки. У цьому, мабуть, і є головна цінність книжки. Не залишається непоміченою і така важлива деталь, як глибоке розуміння й живе бачення письменником дійсності, участь автора у неவிгаданій грі, яка дивовижно єднає Дмитра Білоуса з “вічними” принципами нашої літератури, що крокує до людських сердець. Безумовно, щоб зрозуміти цей одвічний шлях, треба переосмислити духовну спадщину так, як це зробив Дмитро Білоус.

Ганна КОЗАЧЕНКО,
член правління Українського фонду
культури
Фото **Ксенії ГЛАДИШЕВОЇ**

Музей мистецтв імені Богдана і Варвари Ханенків наново спалахнув світлом просвітництва, представляючи виставку “Зі Сходу на Захід” — японську мініатюрну пластику з колекції Олександра Фельдмана. Видавництво “Фоліо” випустило в кількох варіантах альбом із детальним зображенням скульптур і мистецтвознавчим поясненням українською й англійською. Тож глядач має всі можливості не тільки дивуватися бездоганній вишуканості різьблених статуєток чи дивовижних відливків, а й заглибитись у внутрішній зміст життєвих, фольклорно-міфологічних, філософських чи культурних явищ самотутньої цивілізації Країни Вранішнього Сонця.

Окімоно — “річ, що стоїть”; протягом кількох століть ці невеликі скульптури японці тримали в домашніх вівтарях. Але в останню третину XIX століття це мистецтво набуло особливого розквіту, поєднавши традиції японського різьбярства із європейською реалістичною традицією. Цьому сприяли всесвітні промислові виставки. А навесні 1910 року в Лондоні відбулася Японсько-Британська виставка, на якій, за рішенням уряду, Японія представила найкращі зразки

окімоно, зокрема твір Удагави Кадзуо “Мати, яка годує немовля”, вилитий у бронзі. Нині найцінніший варіант, різьблений із слонові кістки (“Японська мадонна”, як називають глядачі) — знакова окраса колекції Олександра Фельдмана, а в музеї Ханенків скульптуру вписали в контекст експозиції західного мистецтва.

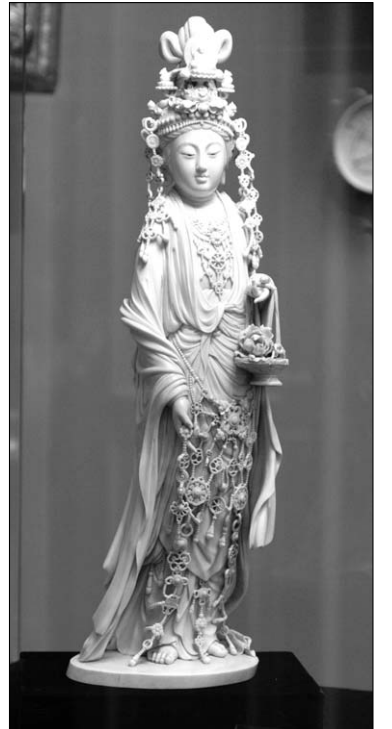
42 твори, доступні киянам для огляду (із 220, що налічує зібрання, справедливо визнане фахівцями одним із найкращих у Європі), справляють емоційний шок.

Надзвичайно різні за світобаченням і релігійними ідеалами, наші народи, виявляється, мають дуже багато спільного в очах Творця. І ми розуміємо це завдяки мистецтву. Дикий з погляду православ’я культ самогубства як найвищого вияву доблесті раптом темніє в пам’яті, наче адвокатом у Найвищому Суді виступає наш літературний Тарас Бульба, а потім впливають над зображеннями поетичні рядки Басю: “Ох, троянду ту, що над шляхом виросла, кінь недавно з’їв...” І вже гостро відчуваєш невимовну красу життя на Землі й близькість усіх людей, прикликаних, як колись Праотці Людства, дати імена рослинам і тваринам.

І от серед експозиції — постать продавця квітів, вирізьблена зі слонові кістки настільки реалістично, ніби художникові дозволено було повторити услід за Всевишнім кожну зморшку, пелюстку, вигин мотузки на кошику і сандалях, натруджені руки і навіть думку літнього

ЯПОНСЬКА МАДОННА — СИМВОЛ МИСТЕЦЬКОГО ЄДНАННЯ СВІТУ

Коли влітку 2009 року на святкуванні ювілею Музею мистецтв імені Богдана і Варвари Ханенків колекціонер і меценат Олександр Фельдман передав 12 унікальних творів японської мініатюрної пластики із власної колекції й вони посіли гідне місце серед скарбів, зібраних для київської громади ще Ханенками, здалося, що навіть дихати стало легше. Отже, шляхетна справа і в нашу позначену тотальною меркантильністю добу знайшла продовження. Набули конкретної значущості досі розрізнені повідомлення про те, що в Харкові будуються приватним коштом музей мистецтв — саме тоді, коли від держави зазнають відвертих знущань культурні заклади, пам’ятки історії та культури, архітектура і природа.

занехання власними вчинками людство має шанс віднайти дорогу до Спасіння. Адже стежку вказано: рятівна краса народжується тільки там, де є Перше Слово — Любов.

Коли директор Музею мистецтв імені Богдана і Варвари Ханенків Віра Виноградова приймала для музейних фондів черговий дарунок від Олександра Фельдмана — старовинну зброю, вона нагадала вислів Богдана Івановича Ханенка про те, що колекціонер не може одноосібно володіти скарбами світового мистецтва, як не можна, скажімо, привласнити невідомий твір Шекспіра. Врешті-решт він збирає колекцію, щоб вона стала надбанням громадськості. За такої уваги до своєї особи політичний і громадський діяч, колекціонер і меценат О. Фельдман навіть трохи знітився. Отож не потреба піар-акції є рушійною силою демонстрації унікального зібрання, бо деякі зразки окімоно із його зібрання є ще хіба в Імператорському музеї в Японії.

І наостанок усмішка: японки бувають схожими на українських молодич. Скажімо, та, що мало не зламала руку залицяльничові-самураю лише порухом ліктя. Дарма що несе на голові величезний жбан із водою...

ділиться знаннями, зокрема в альбомах-каталогах.

Завідувач відділу східного мистецтва Музею Ханенків, одна з найавторитетніших сходознавців країн колишнього СРСР Галина Біленко докладає багато зусиль, щоб примножити наші з вами знання про культуру Сходу. Її науковий внесок у справу, розпочату ще академіком Агатангелом Кримським, і людський у майже ритуальне збереження вогнища меценатства як джерела просвітництва неоціненні.

Знаменитий уже не в першому поколінні різьбяр Комада Рюсі, який очолював Міжнародну асоціацію нецке з 1993 до 2004 р., після майстер-класу в залі музею показав свої руки. Але першим, як сказано і в Біблії, для майстра, який починає творити, має бути Слово. Обов’язково треба знати ім’я скульптури, яку починає робити митець.

Ці дивовижні відкриття навіть при побіжному огляді виставки окімоно в трьох залах Музею Ханенків дають нам чималу впевненість, що

чоловіка, що перенесла його свідомість у світлу далину. Ще трошки — і над кошиком з’являться бджоли, здається глядачеві... Можливо, художник Ісікава Міцуакі (1852—1913, працював під творчим іменем Комей) зобразив почати самого себе, адже вражаючи європейців бездоганною виконавчою майстерністю, японські різьбярі спершу тільки шукали образності для своїх творів. Чи не в цьому таїна погляду продавця квітів?

Кандидат мистецтвознавства Світлана Рибалко — куратор японської колекції О. Фельдмана і, зокрема, цієї виставки — ретельно і різнобічно вивчає кожен твір і радо

Анастасія КОХАН,
Лондон

Дорогою повз Королівську Академію в Лондоні простягається довгезна черга: останні дні виставки Вінсента Ван Гога (1853—1890). Десятки відвідувачів за хвилину, тисячі за день — скільки ж людей побувало на цій виставці за ті три місяці, що вона тривала? Неабиякий ажіотаж викликаний підходом кураторів виставки. Вони не збирали якомога більше робіт художника з усього світу, а провели особливий відбір. Представлена колекція — це картини, написані на полотні й папері та... в листах!

Ван Гог — єдиний художник, який упродовж свого короткого життя так багато говорив про власну творчість, здебільшого у листах до брата Тео і кількох друзів. У листах він замальовував ті картини, про які розповідав. Саме ці листи й представлені поряд із картинами на виставці, названій “Справжній Ван Гог: художник і його листи”. Роботи для виставки дібрано за основними темами листів — колір, портрет, природні цикли і Ван Гогове розвинене відчуття місця, виражене в роботах, написаних у Голландії та Франції.

За словами Ніколаса Грімшоу, президента Королівської Академії мистецтв, “сорок оригіналів листів з ескізами картин, про які писав братові Ван Гог, експонують поряд із роботами, на яких вони ґрунтують

ються. Ця виставка — результат 15-річних досліджень Лео Янсена, Ганса Луйтена та Нінке Баккера, науковців музею Ван Гога в Амстердамі”.

Ван Гог, що відкривається перед нами тут, — зовсім не шалений геній, як стверджує розповсюджений стереотип. Навпаки, перед нами — мисляча, висококультурна особистість із систематизованими методами роботи і точно спланованими художніми стратегіями.

Починається виставка із сумних пейзажів, виконаних вугіллям, тушшю й олівцем на папері. Це данські пейзажі: озеро з водними ліліями, поле, покинута дорога, ніким не доглянуте засохле дерево, поодинокі людські фігури. Постійне малювання олівцем дає Ван Гогу

ВАН ГОГ: КАРТИНИ В ЛИСТАХ

краще розуміння рисунка, його форм. У роботах аквареллю й гуашшю потроху починає з’являтися колір: червоні дахи будинків, яскраве осіннє листя.

Побувавши у селі, Вінсент вирішив, що зобов’язаний зобразити все, чим насичене сільське життя: селяни, які їдять картоплю, швачка, селянин, що сіє пшеницю, сільська жінка сапає, чоловік косить пшеницю. Таких замальовок дуже багато, їх Вінсент відіслав поштою братові, але наказав обов’язково повернути, бо збирався малювати з них велику картину села.

Поїхавши до Франції, Ван Гог, як і багато інших художників, був у захваті від імпресіоністів із їхнім сміливим використанням кольорів. Вивчаючи “питання кольору”, він малював натюрморти, здебільшого квіти, і використовував принципи контрасту: зелений малює поряд із червоним, синій — з оранжевим, фіолетовий — із жовтим. Вод-

ночас захоплювався японською графікою.

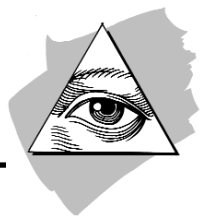
Поступово і до кінця життя Ван Гог перейшов до найнесподіваніших і найсміливіших поєднань кольорів — не кожен художник дозволить собі таку відверту кольорову гаму. Ось автопортрет, який знає кожен школяр, адже картини Ван Гога користуються неабиякою популярністю. Про цей автопортрет

художник пише: “З однієї людини можна написати безліч портретів. Це мій образ, який я намалював із відображення у дзеркалі. Він зараз у Тео: рожево-сіре обличчя з зеленими очима, волосся кольору попелу, зморшки на лобі й кругом рота, жорстка, мов дерев’яна, щетина, яскраво-руда борода; занедбаний і сумний... Ви скажете, що це трохи схоже на, скажімо, лице смерті. Та в будь-якому випадку чи це зображення не таке, що можна назвати відмінним від фотографії? І це саме те, що називають імпресіонізмом, — нарешті, це не банально і це пошук глибшого розуміння, ніж фотографія”.

За два роки на піку своєї творчості Ван Гог помер, проживши у невеликих статках, продавши лише одну картину, але залишивши величезне надбання.

Пройшовши вісім величезних залів виставки у Королівській Академії, дивуєшся: скільки він встиг зробити за 10 років! Адже почав писати у 27, а помер 37-річним! І як цікаво подивитися картини Ван Гога, а поряд із ними листи, де описано словами ті самі картини. Неймовірно, як багато слова можуть сказати про художника.

● ЗАПРОШУЄМО ДО ОБГОВОРЕННЯ

Тетяна СОСНОВСЬКА,
директор Літературно-меморіального музею-квартири Павла Тичини,
м. Київ

У родині Григорія Тимофійовича та Марії Василівни Тичин (у дівоцтві Савицької) з тринадцяти народжених дітей вижили дев'ятеро. Марія Василівна була неписьменною, бо росла сиротою. Проте робила все можливе, щоб усі діти здобули освіту. Коли сини і дочки почали підростати, вона віддавала в оренду, а потім і продала свої землі, щоб платити за навчання дітей. Односельці заздрили, що діти Тичин навчаються в Чернігові та в Києві. Коли діти приїздили додому, Марія Василівна, на той час уже вдова, йшла селом на позички, щоб погодувати дітей, — радість яка, діти приїхали на канікули. А односельці їй дорікали: чого вона жебракує, як старчиха? Марія Василівна приходила додому, тихо плакала, діти страждали від того, що їхня ніжна і лагідна матуся непомітно втирає сльози і нічого їм не каже. Хтось із односельців дорікнув і Тичининим дітям: мовляв, придурюєтеся бідними, а самі он — і вчитеся, і малюєте, і книжки привозите... Діти зрозуміли причину материних сліз і намагалися додому приїздити нечасто й ненадовго, щоб не приносити матері страждання. Вони, мабуть, не розуміли, що мати, яка бачить дітей рідко, страждає ще більше.

Так уся родина Тичин уперше відчула на собі заздрість, яка мезжувала з жорстокістю. А хто ж заздрив? Заздрили ті, чийх дітей Григорій Тичина безплатно навчав у себе вдома (бо за навчання у школі треба було платити), заздрили ті, хто добре знав про тяжке життя Марії до одруження, хто знав, що вона дитинство провела в наймах, що не знала матері.

Марія Василівна померла 1915 року. Несподівано, і лише тоді діти довідалися, в яких боргах жила їхня мама, щоб дати їм усім раду. Братам і сестрам Тичинам пропонували за борги віддати родинну садибу, але вони не погодилися. Це ж *родинна садиба*, тут ходили тато й мама, тут росли й вони... Це був перший випадок, коли чужі люди накиннули оком на садибу. Кілька років були дуже тяжкими, бо все зароблене до копійки діти складали, щоб віддати борги.

Так сталося, що з часом життя розкидало сестер й братів по Україні. В селі лишилися Єфросинія, Іван, у якого не склалося життя, й Оксана (вийшла заміж і побудувала собі хату). За кілька років до війни Єфросинія виїхала до чоловіка, і їхня родинна хата в Пісках стояла порожньою. Влітку 1942 року племінниця Павла Тичини Оля, яка дуже рано лишилася без батька, вирішила з Харкова переїхати жити в село, бо їй самій важко було утримувати трьох дітей. Із двома старшими донечками приїхала в Піски. Не встигла розкласти речі, як прибув здоровий-сусід (чому не був на фронті — загадка для всіх) і почав волати, що він з дружиною збирався зайняти цю хату і щоб Оля йшла світ за очі. Не знаю, хто допоміг тоді Олі, але вона з Ніночкою й Тамарою лишилися в родинній хаті.

Але тут уже бачимо, як заздрість переростає у зраду. Заздрість, що якась жінка з дітьми приїхала в готову хату, перетворюється на зраду загальнолюдських норм і правил — готовність вигнати самотню жінку з дітьми на вулицю. Зрештою, батьки цього здоров'я (відоме його прізвище), які добре знали родину Тичин, не заступилися за Олю. Що це — зрада чи, як зараз кажуть, лобіювання інтересів? На тлі подій того часу, мабуть, це була зрада.

ЩО МОЖЕ ЗРОБИТИ ІЗ ЗЕМЛЯКАМИ БАНАЛЬНА ЗАЗДРІСТЬ?

Що робить із людиною заздрість? Роздирає її зсередини. Пригнічує. Деморалізує. Змушує шукати винного у власних невдачах. Знайшов “ворога” — полегша на якийсь час. Цього виявляється замало. Пошук шляхів хоч до якогось успіху, щоб можна було похвалитися, затягується. Задля досягнення мети перед жодними спокусами не можеш встояти. Якщо треба — то можна й зрадити. От саме ця зрада й руйнує нашу громаду, нашу єдність. Зрадою, як віспою, побито все наше суспільство. Зрада — не ген, вона не передається спадково. Зрада — не вірус, нею не можна захворіти випадково. Зрада — це усвідомлений вчинок. Ось про ці дві зарази — заздрість і зраду, посіяні в селі Піски, що на Бобровиччині, я й хочу вести мову.

Мати Марія Василівна

Це був другий випадок, коли сторонні люди накиннули оком на родинну садибу Тичин.

Поряд із селом у лісі були партизани. Серед них — Олександр Кривець, про якого багато “добро-го” розповідають старші люди з Пісок. Про його партизанську звязку — написана ним же художня книжка “Багряними дорогами”, а про його справжній “геройства” розповідає документальна повість П. Березовської та Н. Дяченко “Двічі страчені — вічно живі”. Партизанам потрібні були продукти — їх просто забирали у селян. А ще партизанам потрібен був транспорт. Його забирали в німців. Наприкінці грудня 1942 року під селом хлопці-партизани перестріли й убили 18-річного німця-перекладача. Щоб показати свою “силу”, німця роздягли і посадили мертвого й голого коло криниці (це про душевність наших партизанів — вбити мало, треба ще й познущатися — на лютому морозі, хай і мертвого, а роздягнути). Убитий був рядовим, його втрата була дуже важливою, і німці попросили селян, щоб ті передали партизанам, що за таке жорстоко каратимуть.

Здоровий глузд підказує: чи припинить такі дріб'язкові “геройства”, чи забере своїх людей до лісу, щоб їх не карали. Партизани не довго думали і вирішили показати свою “силу” вдруге — вбили ще одного німця, але вже поважнішого, ще й забрали його машину. Погроза про вбивства односельців для партизанів не була важливою. Люті німці спалили село, вбили людей — жертв понад 800 осіб.

Скажіть, як розцінити вчинок партизанів — як героїство чи як зраду односельців і рідних? Адже серед спалених і вбитих були батьки, родичі, сусіди тих партизанів, що сиділи в лісі й спостерігали за жорстокістю, що діявся в Пісках. Розцінюють це як зраду. Бо не забрати хоч би деяких односельців до лісу, не вийти рятувати своїх людей, просто сидіти в лісі й слухати, як голосять люди і палає село — хіба це не зрада? Після тих голосінь, що чу-

но було за 10 кілометрів (а партизани сиділи-ховалися в лісі поряд із селом, за кілометр) нормальні люди збожеволіли б. А тим хлопцям — байдуже. Вони звітували про свої “успіхи у боротьбі з ворогом”. Хоча на той час загин О. Є. Кривця налічував до 10 (!) чоловік.

Історія нагородження О. Є. Кривця званням Герой Радянського Союзу, згодом анулювання цього звання, потім повернення звання за рішенням Соколицького районного суду м. Москви (хоч документів про повернення ніде не оприлюднено) заслуговує окремої розповіді з посиланням на документи.

Минули роки. У селі Піски після смерті Павла Тичини до 50-річчя великої жовтневої соціалістичної революції (по-перше, свято зі свят, а по-друге, це ж треба було так недоумкувато поєднувати події) почали будувати музей у самому центрі села. І де б ви думали? Звичайно — на родинній садибі Тичин. Вдова поета Лідія Петрівна постійно передавала на будівництво гроші, віддала директорів музею особисті речі Павла Тичини, його книжки. Зараз не просто важко, а неможливо встановити, хто і скільки жертв зробив на будівництво музею, бо документів просто не існує. Але 1972 року після відкриття музею виявилось, що Павлові Тичині присвячена найменша кімнаточка, а більша частина експозиції розповідає про О. Є. Кривця і його загін. З боку односельців такий вчинок — зрада не лише пам'яті відомого поета-земляка Павла Тичини, а й усього того, що на той час Павло Тичина зробив для села.

Пам'ять у нас коротка, очі лукаві, серця порожні, уста елейні... В основі, думаю, лежала заздрість О. Кривця — про Павла Тичину знають усі, то чому ж про мене не повинні знати. Так О. Є. Кривець зробив собі за життя музей своєї слави, скориставшись чиймись здобутками і наробками (як ми тепер знаємо — це для “героя-партиза-

на” було звичною і напрацьованою справою).

Це стало третім випадком, коли сторонні люди накиннули оком на родинну садибу Тичин.

Не знаю, відколи (документів немає) музей в селі почав називатися Пісківський музей історії села. Щоправда, про це мало хто знав, бо таблиці з назвою на вході до музею ніколи не було, та й зараз немає. Тому коли 1981 року на території музею (фактично на родинній садибі Павла Тичини) відбудували родинну хату поета і встановили пам'ятник, усі стали називати це місце Музеєм Павла Тичини. Усі в Бобровицькому районі знають, що в Пісках — Музей Павла Тичини, у Чернігові всі переконані в цьому, у Києві дивуються: “А що, може бути інакше?” Може! У селі, де народився Павло Тичина, на його родинній садибі може бути не музей Павла Тичини.

Щоправда, це до певного часу вміло приховували. На трасі “Київ—Прилуки” 2006 року встановили вказівник українською й англійською мовами з написом “Піски, Музей Павла Тичини — 10 км”. Перший гачок ви заковтнули. Приїхали в село, зайшли до музею, вас повели до родинної хати Павла Тичини. Другий гачок проковтнули. Ви купили квиточки, послухали екскурсію, проковтнули третій гачок. Вам пропонують зробити запис до Книги відгуків. Вона завбачливо лежить у родинній хаті поета. Ви, розчулені, пишете теплі слова, виходите з хати, усміхаєтесь липі, сонцю, квітам, життю. Ви навіть не знаєте (бо вам ніхто й не каже), що є поряд на території ще музей — історії (донедавна — радянської історії) села. Зрештою, всі добре розуміють, що ви приїхали до Павла Григоровича. Ідете додому з бажанням іще раз по-новому прочитати геніальні поезії Павла Тичини, навіть не підозрю-

Павло та Євген Тичини. 1929 р.

ючи, що вас брутально обдурили.

Зізнаюся, що й я до 2008 року була переконана, що їжджу, допомагаю й підтримую Музей Павла Тичини в Пісках. Музейники мовчали, представники райдержадміністрації щоразу говорили лише про те, що в районі грошей бракує (хоч їх ніхто про гроші й не просив), земляки, що живуть у Києві, делікатно питали звіту, а що ж саме вже зроблено в музеї, й також не говорили, що там не музей Павла Тичини. І одним, і другим, і третім було вигідно, що хтось їздить, допомагає, несе витрати, клопочеться. І ось тут, мабуть, почала зароджуватися заздрість, бо про нас почали добре говорити, до нас стали приязно ставитися. Заздрість пустила паростки.

Коли ми довідалися, що в Пісках немає музею Павла Тичини, у нас був шок. Ще більше потрясіння ми пережили, коли дізналися, що земляки-пісківці, які мешкають у Києві, вважають, що у селі й надалі повинен залишатися Музей історії села. Мої аргументи щодо Павла Тичини їх не переконували. Тоді я подумала: за життя Павло Тичина кожному з них допоміг, вони не пропускають нагоди відвідати літературний вечір і розповісти про себе і про Тичину поряд з ними, вони пишуть спогади про Павла Григоровича — одне слово, роблять усе, щоб “засвітити” своє ім'я на тлі великого поета, дехто навіть у віршах намагається повторити поетичні ритми Тичини. У чому ж річ? Запитала без зайвих церемоній в одного із земляків, який живе в Києві, й почула феноменальну відповідь: “Ви, Тетяно Вікторівно, займаєтесь музейним рекетом! Ви намагаєтесь знищити музей історії села, а Ви знаєте, яка у нашого села історія? Ми — партизанський край. У нас сотні людей загинули. Музей історії села представляє і Тичину також. У нас у селі багато гідних людей народилося і виростало”.

Невже освічена людина, лікар не розуміє безглуздості того, що говорить? Невже поет родом із Пісок, лауреат премії ім. Павла Тичини, не може оцінити значення Павла Григоровича для нашої культури? Невже колишня депутатка Верховної Ради УРСР Марія Андріївна Бодня, проста ланкова, не розуміє, що її депутатом “обрали” лише тому, що вона з Пісок (бо такі самі ланкові були в кожному селі району)? Невже деякі земляки не розуміють, що їхній старт-майданчик своїми рекомендаціями вимостив

Відтворена хата-садиба Тичин у Пісках

Павло Григорович? Зайшла на сайт районного відділу культури і читаю, що в с. Піски народився П. Г. Тичина (з усіма застаріло-ідеологічними регаліями), Дмитро Голово — поет, диктор українського радіо (а він же ж — ніколи! — диктором не був), Іван Сидоренко — лікар, доктор наук (хоч насправді він кандидат наук), тепер представляють ще й “відомим літературознавцем”, С. Шуплик — партизанський поет, віршів якого ніхто в Бобровицькому районі не може мені дати прочитати. Ті, що зараз живі, подописували собі заслуг — це в них говорить заздрість. А чому ж вони так мало написали про достойника українського радіо Андрія Федоровича Євенка (він уже помер, але за життя зробив дуже багато), зовсім нічогосінько не написали про покійного вже непересічного вченого, Українця Анатолія Григоровича Погрібного? Це ж їхні земляки, а А. Г. Погрібний був близьким другом. Це вже зрада.

Я поцікавилася у пісківців: чому така реакція? Мені навели приклад з О. Кривцем і сказали, що відтоді всі прагнуть увічнити себе в музеї ще за життя, щоб не було так, як із Павлом Тичиною.

Тоді я вирішила, поважаючи бажання старшого покоління, запропонувати створити у селі два музеї (садиба чимала) — Музей історії села та Музей Павла Тичини. Мені категорично відмовили. Розумію, чому. Бо тоді буде дуже чітко видно, до якого саме музею люди приїдять. І стане зрозуміло, що для українських та іноземних туристів важливіше й цінніше — духовна спадщина Павла Тичини чи неконкретно-огульна історія села. Це вже заздрість зі зрадою обнялись і

Погруддя Павла Тичини, яке встановили з ініціативи Анатолія Погрібного на території Музею історії села

нам гидливо посміхаються.

Дивує й позиція районного відділу культури й обласного управління культури — узаконити Музей історії села. Але тут уже поряд із заздрістю й зрадою голосить в їхніх душах страх — не описати всіх недобвств і порушень, що панують у музейній сфері району. Страх перед викриттям паралізував здоровий глузд деяких чиновників.

Зрушити з місця питання про відсутність Музею Павла Тичини в Пісках на рівні району й обласного управління культури було неможливо. Куратор гуманітарної ланки — заступник голови Бобровицької районної державної адміністрації О. П. Шаманський роками годував нас обіцянками, що все внормує. А насправді — жодного разу голові райдержадміністрації навіть не доповів про непорозуміння, пов’язані із пісківським музеєм. Ось тут уже

я заздрю Олександрові Петровичу, як вміло й відпрацьовано з’являються відписки, як сміливо й нахабно чиновники високого рівня надають неправдиву інформацію і не червоніють, не знічуються, лишуються впевненими в безкарності. Вони зраджують тим, на чій кошти зараз непогано живуть і далі житимуть із пристойними пенсіями.

Питання почали розглядати лише після того, коли наш лист про відсутність у Пісках Музею Павла Тичини потрапив у руки голови облдержадміністрації. Бо до того наші звернення на його ім’я, мабуть, розглядали не дуже порядні підлеглі. Ці підлеглі примудрилися навіть віце-спікеру Верховної Ради України надати неправдиву відповідь. Що вже говорити про наші листи... Так-от, коли звернення прочитав губернатор, у чиновників від культури Чернігівської області мозок від перенапруження почало лихоманити. Тому й виникають різні безглузді назви музею на кшталт “Пісківський історико-краєзнавчий музей імені Павла Тичини” (це вже нагадує колгосп імені Фрунзе чи парк імені XXIV з’їзду КПРС) чи “Пісківський історико-краєзнавчий музей та меморіальна садиба Павла Тичини”. Остання назва — реактивна суміш, яка поєднує чотири типи в одному музеї з 2 500 експонатів. Знову розв’язують серйозне питання на рівні посередніх за досвідом та млявих за ідеологією рядових чиновників. Так, пішов у небуття той час, коли працівники культури були провідниками державної ідеї!

Мабуть, найбільша проблема в тому, що районний відділ культури очолює клубний працівник і не має з ким порадитися, бо в районі лише два музеї (!), обидва історико-краєзнавчі (!), обидва створювали у 70-ті роки попереднього століття (!) і відтоді майже не змінювали експозицію (!), в жодному з них немає профільних фахівців (!). А обласні чиновники страшенно бояться втратити імідж, коли відкриється справжня картина їхнього “культурного” господарювання.

Тим часом анонімне опитування учнів у деяких школах району, розташованих поблизу с. Піски, показало, що вже 40 % з них не знають, що відповісти на запитання: “Хто з відомих людей народився на Бобровичині?” Якщо поетові земляки, заздрісники-зрадники і надалі дбатимуть лише про власне увічнення за життя, то через деякий час в анкетах школярів уже й імені Павла Тичини може не бути.

А їхніх імен в анкетах і нині немає, і потім не буде. Так, це теж зрада, але замішана їхніми ж руками на глевкому тісті власної пихи.

Людина, яка виростає на прикладах зради, починає розуміти, що в цьому нічого страшно-смертельного немає — за це не садять до в’язниці, не ставлять у школі погані оцінки, не піддають громадському осуду, не карають, не... Нічого не буде, бо це лише вчинок, здійснений з твоєї волі. Наше суспільство почало забувати, що зрада перекреслює почуття власної гідності, робить тебе людиною непевною. Минули часи, коли від зрадника відверталася громада. Короткий дволанковий ланцюг “зрада-злочин” випав з нашої свідомості.

Можливо, тому ми перестали помічати зраду, почали її вибачати і тим самим дали їй сили для буйного росту? Можливо, тому над славним і красивим селом Піски, що тоне в квітучих садах й обрамлене намистом чистих озер, висить зловісна тінь прокляття — бути забутим рідними, своїми ж братами, своїми ж дітьми.

МІЛЬЙОНИ УКРАЇНЦІВ НАВЧАЛИСЯ ЗА БУКВАРЕМ ЛІДІЇ ДЕПОЛОВИЧ

Перший підручник у житті кожної дитини — буквар. Отож укладач букваря повинен розумітися на психологічних особливостях дітей, володіти методикою викладання у початковій школі. Саме таким фахівцем була Лідія Платонівна Деполович, учителька, авторка найпопулярнішого букваря, виданого 1926 року в короткий період українізації. За цим букварем навчалося не одне покоління українських дітей. Його перевидавали до 60-х років аж 19 разів!

Наталія ХАЛІМОН,
директор Ковчинської школи,
Чернігівська область

НАД ЧАРІВНОЮ ДЕСНОЮ

Село Ковчин, що в Куликівському районі Чернігівщини, має багату історію від часів Київської Русі. У XVII ст. у Ковчині було збудовано Георгіївську церкву, при ній у XVIII ст. діяли козацька школа й шпиталь. 1808-го побудовано нову церкву. Це був величний кам’яний храм, дзвони якого лунали аж до Чернігова.

Саме в такому старовинному селі у сім’ї парафіяльного священика Платона Деполовича 14 листопада 1869 року народилася найменша дитина — Лідія. Дитячі роки вона провела в Ковчині, тут здобула й початкову освіту. Першим учителем був батько — розумна й шанована в селі людина. Усім своїм дітям він дав вищу освіту.

Лідія Деполович 1885 року вступила до Чернігівської гімназії, яку закінчила 1893-го. Земство направило її вчителювати в Ковчин.

Вісім років працювала у рідному селі. 1900-го вона навчала учнів одразу трьох класів. Навчання відбувалося спочатку в селянській хаті, пізніше земство збудувало шкільний будинок.

БРАТИ ДЕПОЛОВИЧІ: ШАНА ЗЕМЛЯКІВ

Двоє братів Лідії Платонівни Сергій і Петро стали лікарями. Сергій Платонович працював у Ковчині, тут молодим трагічно загинув. Його поховали на цвинтарі біля церкви, розташованій неподалік будинку Деполовичів. Церкву зруйнували 1935 року, а могила С. Деполовича збереглася. У 1970-ті на ній було встановлено меморіальну дошку.

Петро Платонович працював лікарем у міській лікарні Чернігова. Деполовичі виокремлювалися шанобливим ставленням до земляків. Живучи в Чернігові, Лідія Платонівна завжди з радістю приймала людей з рідного села. Багатьом допомагала готуватися до вступу в училища, спецшколи, надавала своє житло. Петро Платонович теж ніколи не втрачав можливості зустрітися із земляками, запрошував їх додому. Відсотки від заощаджень він заповів Ковчинській школі як стипендію найкращим учням. У той час це були чималі гроші.

ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА

1908 року сім’я Деполовичів переїхала з Ковчина до Чернігова. Лідія Платонівна спочатку вчителювала у селі Анисів неподалік міста, а згодом перевелася до Чернігова. Вчителювала до 1922 року в 5-й Радянській школі, потім у 18-й Українській школі ім. Коцюбинського. Тут навчала дітей початкової ланки, завідувала шкільною бібліотекою й вела видавничий гурток. Педагогічний стаж її на 1923-й складав 30 років. Надбань і спостережень накопичилось чимало, тож Лідія Платонівна взялася за написання підручників.

У 20-х роках вона уклала авторський буквар “Нумо, читати”, який видрукувало видавництво “Радян-

ська школа”.

Довге життя букваря Л. Деполович пояснює його зміст, насичений ідеями добра, порядності, поваги до старших, любові до Батьківщини, до матері. Деякі твори можна знайти й у сучасному букварі: “Десять робітників”, казка “Котик і півник”, загадки, прислів’я тощо.

23 червня 1927 року Л. Деполович звернулася із заявою до Держвидавництва України щодо вдосконалення підручника. Потребу цього обґрунтувала з точки зору методики, психологічних особливостей дітей.

Того самого року подала в це видавництво рукопис у співавторстві з Астрібом — “Математичний задачник. Перший рік навчання в міській трудовій школі”. Посібник — варіант роботи з обдарованими дітьми. Автори радили дітям гратися, щоб набути математичних навичок. І нинішня педагогічна наука ігровій формі навчання, особливо в початковій школі, приділяє велику увагу.

Одним з основних завдань вчителя початкової школи Лідія Платонівна вважала зацікавити дітей навчанням. Тому рекомендувала частіше використовувати привабливі для дітей моменти (ігри, екскурсії тощо), “щоб вони не думали, що на них чекає сама лише суха учоба”. Чимало уваги приділяла збереженню здоров’я дітей.

Педагог рекомендувала вчителів, починаючи урок, разом з дітьми згадати мамині коліскові й пов’язати їх із темою уроку, обговорити малюнок, де зображені мати з немовлям.

ДОЛЯ ВЧИТЕЛЬКИ

Часто відомі люди, які мають численні заслуги перед державою і народом, закінчують життя у злиднях. У великій скруті доживала останні роки в окупованому Києві й Лідія Платонівна Деполович. Про це дізнаємося із щоденника, який вона вела під час окупації. 1 грудня 1941 року в щоденнику зробила такий запис: “На руках у мене залишилось 1500, із яких 500 рублів вже потрачені (200 руб. внесла пай в кооперацію), залишилась тисяча. Але що значить та тисяча при таких цінах! Пенсію також перестали давати. Проміняла твої старі черевки, піджак і коричневі штани, отримала з них трохи картоплі й пшона, дещо підкупила, з осені насущила трохи сухарів — ось цим і перебиваюся сям-так, строго дозуючи денну норму. З сьогоднішнього дня наступає нова стадія голодування, бо сухарі закінчилися. Можна ще дещо помянати, але, як я вже казала, охочих міняти на барахло вже нема. Дров у нас мало, тому в кімнаті холодно й сирі. Труби у водогоні полопались, і нікому до цього нема діла, тому воду всю зиму доводиться носити з вулиці. Напруги в приватних будинках нема, і, кажуть, не буде всю зиму... Гас на базарі коштує 100 руб. за літр, у мене поки що небагато є, але треба берегти його для примуса. Навіть якби і запалила невеликий каганець, то при такому освітленні все одно зайнятися нічим не можу. Тому всі довженні зимові вечори

проводжу в потемках і в повному бідунстві. Лише мозок, на жаль, не може бути бездіяльним, а думати жажливо й важко. Хоч би я могла якусь вісточку отримати від тебе! Можливо, ці записки здадуться тобі якимись плаксивими. Я б не хотіла жалітися і не жаліюсь. Я знаю, що тепер всі потерпають, потерпаю і я”. (Лідія Платонівна зверталася в щоденнику до сина).

Наприкінці грудня 1941 року почалася люта зима. Морози майже місяць трималися від 20 до 40 градусів. Дрова закінчувалися. За місяць їй довелося стояти тричі в черзі по 5—7 годин на морозі. І ще вісім разів ходити пішки в міську паливну контору прохати дрова. І ось нарешті їй як інваліду, про що мала довідку, видали кубометр дров з аварійного будинку, який розбирали. У квартирі стало тепліше, вже можна було спати без пальта і, як зазначала Лідія Платонівна в щоденнику, “здається, якщо б мені ще дали 200 грамів хліба на день, то умови мого фізичного існування були б повністю задовільними. Але на це, звичайно, нема ніякої надії. По картках хліб видають по 200 гр. на тиждень, і то нерегулярно. На базарі завжди є хліб, але він страшенно дорогий. Якщо під час громадянської війни буханка два кіло коштувала 25 рублів, то тепер вона коштує 80—100 рублів, а шматочок 200 гр. — 10 рублів. Харчуюсь я сукуп з крупною без хліба і в строго обмеженій кількості. Про жири не може бути й мови. Одного разу мене здолав такий вовчий голод, що я купила шматок хліба за 25 рублів і вирішила його відразу з’їсти, щоб хоч раз відчутти себе ситою. Але більше подібне безглуздя не повторювалось”.

На початку 1942 року люди з Києва тікали в провінцію, де вижити було легше. Лідія Платонівна залишилася в місті. По-перше, на той час вона була тяжкохвора. По-друге, будинок Деполовичів у Чернігові згорів ще на початку окупації, 1941 року. Знесилена хворобами, голодом і холодом жінка плекала надію на скорий кінець війни й зустріч із сином. Але не судилося. Одного дня 1943 року Лідія Платонівна Деполович вийшла на вулицю, впала в ямку від вибуху снаряда й померла...

Лідія Деполович подарувала українським дітям буквар, зробила чималий внесок в освіту, науку, отже, в національну та загальнолюдську скарбницю. Багато положень її посібників передруковують у сучасних підручниках.

Пам’ять про видатного українського педагога бережуть її земляки. У Ковчині одну з вулиць названо її ім’ям. В історико-краєзнавчому музеї села розміщено експозицію, присвячену родині Деполовичів.

15 жовтня 2007 року Ковчинська школа святкувала 145-річчя. На свято запросили нащадків Лідії Платонівни. Шановні гості з С.-Петербурга вперше прибули цього дня в рідне село бабусі. Нова інформація і спогади, фотографії й документи, які вони передали історико-краєзнавчому музеєві Ковчина, стали доповненням експозиції.

СИГНАЛИ ТРИВОГИ ІЗ ЗОНИ ТУРБУЛЕНТНОСТІ

Михайло СЛАБОШПИЦЬКИЙ

Початок дев'яностих — Щербак у політиці.

Тоді в московській “Літературной газеті” з’явилася його стаття “Чому я перестав бути письменником?” Посилаючись на domeжну заангажованість у громадській та політичній діяльності останніх літ, що не лишає йому вільного часу для усамітнення, без якого літературної діяльності просто не уявити, автор водночас зізнається: “Є причина ще глибша, потаємніша, що примусила мене відкласти перо вбік і з головою зануритися в темний вир політики... Причина ця — глибоке розчарування в літературі взагалі, а в романно-белетристичній формі прози — зокрема. Розчарування в здатності літератури хоч якось вплинути на хід життя, на долі людей, на моральне обличчя людини, особливо сьогодні, в епоху всевладдя телебачення. Всі раціональні схеми просвітників, які вірили в месіанське призначення літератури, і педагогічні розрахунки “інженерів людських душ” — все впало водночас у пекло ХХ століття: велике безсилля літератури гостріше за все відчувається в країні, що явила світові Гоголя, Достоєвського, Толстого, Чехова — і стала пристановищем червоних бісів, які дуже швидко, ефективно і надовго знищили християнську мораль, добро і милосердя”.

В Україні — будьмо відвертими! — ефект позитивного впливу літератури на суспільство також знижено майже до нуля. Вона в найсміливіших мріях не може претендувати на роль володарки дум і почуттів. Література, на превеликий жаль, уже не є активною дійовою особою на кону життя. Її слово десакралізоване й змаргіналізоване. Прийшли нові пророки, принесли нові — часто фальшиві! — цінності, на інше взоруються ті, хто мав би — за нормальної логіки розвитку по-

Юрій Щербак

традиціях тоталітаризму, в країні, де фактично впродовж століть не знали демократії, демократичних інститутів і традицій”.

Кореспондентка говорить про те, що вчорашнє суспільство постійно відтворювало людей, які не знають свого місця, не мають уявлення про “сродну працю” (Сковорода) й запитує: чи ви впевнені, що, пішовши в політику, “знайшли саме своє місце”? Абсолютно резонансне питання в нашій українській ситуації, де, мов у перші роки після жовтневого перевороту, в різних галузях діяльності, наче сарана, опосіли чільні місця люди часто з абсолютним ступенем невігластва в тій чи тій галузі або й без жодного натяку на якусь спеціальну освіту. Таких бачимо на державних посадах, у парламенті, в бізнесі. Саме кадри — керівні — найслабша ланка в нашій державі, сказати б, невиліковна ахіллесова п’ята ось уже протягом двох десятиліть. Мені довелося бачити деяких представників нашого дипломатичного корпусу — і було соромно за Україну, що вона послала за кордон представляти державу таких карикатурних і багато в чому анахронічних індивідів. Щоденно з екрана телевізора, який невтомно проводить дебілізацію і зомбування суспільства, бачимо ці інтелектуально не перетружені парсуни, чуємо дикий волапук, що

ним афішують свою дрімучу й агресивну темноту ці господарі життя, яких кримінальні й бізнесові клани замасковані під політичні партії послали представляти себе у владі.

Тому, хто не знає Юрія Щербак, може бути дивно, що він опинився на своєму місці, ставши депутатом ВР СРСР, а потім “екологічним” міністром, Послом України в Ізраїлі, згодом у США, тоді — в Канаді. Хоч і говорив не в одному інтерв’ю, що його переслідували запитання до себе, чи він своєю справою займається, однак саме такі сумніви у беззаперечно багатогранних натур свідчать передовсім про виняткову відповідальність, самовимогливість і чесність перед собою. Щербак був справді повноцінним послом.

Про це свідчать результати його діяльності в таких (сказати дуже складних — майже нічого не сказати!) країнах як Ізраїль та США. Мені здається, що саме медична служба підготувала Щербак до цієї ролі. Передовсім службова дисципліна й здатність колосальної самообілізації, винесені з тих років, стали тут у пригоді. Далі — звичка працювати системно й визначаючи пріори-

тетні проблеми та ще плюс готовність до щоденної роботи (Щербак писав про те, що встановив у посольствах, де він працював, залізний порядок усе реєструвати, надавати докладні звіти, а не відписки, як це часто практикують; він вимагав од усіх педантичності, якою відзначається сам).

Не можу тут утриматися від такого відступу. Буваючи неоднораз у Канаді, спілкувався “по службі” з нашими послами, генконсулами й консулами. І часто виникало відчуття сприкрення чи ніяковості від їхньої незграбності в роботі, елементарного невігластва в усіх гуманітарних питаннях — інколи здавалося, що вони не мають жоднісінького уявлення про те, яку країну представляють.

У Канаді я мав змогу спостерігати діяльність і посла Щербак. Бачив його на різних культурних заходах. Бачив, що він комфортно почувається в тій атмосфері. Це було справді серйозно. Я запитував виконавчого директора Освітньої фундації Петра Яцика Марка Стеха, яка англійська в Щербак. І Стех сказав: він приємно подивований багатим лексичним запасом, а також складними конструкціями речень посла. Будьмо відверті, посол-інтелектуал — це для України справді рідкість.

Розумію, що амбасадор Щербак був амбасадором загалом до Канади, а не до тамтешньої української діаспори. Та все ж багато про що свідчить така подробиця. Він здобув у тамтешніх українців найвищий авторитет з усіх наших послів. Потверджую це з усією відповідальністю. Таку оцінку його довелося чути від керівництва Світового Конгресу Українців, Конгресу Українців Канади, Світової федерації українських жіночих організацій, а також від найвідоміших українців Канади, як, скажімо, Петро Яцик, Ераст Гуцуляк, Євгенія Пастернак, Костянтин Темертей.

Його книжка “Україна: виклик і вибір” завершується розділом із такою промовистою назвою: “Україна — початок історії”, в якому автор, покликаючись на досвід країн Центральної Європи, що виникли в результаті Першої світової війни (Естонія, Латвія, Литва, Польща, Угорщина, Чехословаччина), пише, що для формування всіх складних інститутів державності потрібно принаймні два десятиліття. І це за умови реальної національної консолідації та ще такого важливого фактора, як сприятливий економічний розвиток.

Оглядаючи український шлях, зіставляючи його з пройденими названими попереду країнами, Щербак висловив припущення: для повноцінного формування нашої державності треба ще півтора десятиліття. Тобто “зріла Українська держава може з’явитися на Європейському континенті в післямайбутній час”. Автор наголошує: разом із процесом розбудови держави, формуванням усіх її структур відбуватиметься — неодмінно повинен відбуватися! — складний процес пристосування держави до того, що узагальнено називається глобалізацією.

Як це завжди спостерігаємо в

Щербак, він системний у викладі “домашніх завдань” для української влади й українських громадян на шляху в майбутнє. Чи не найголовніше з них — знищення верхньої влади пострадянської бюрократії над бізнесом, що нарешті уможливить реальне існування економічної свободи й покладе край тотальному державному рекетові та стимулюватиме економічне зростання. Завдяки цьому в Україні складеться середній клас, що є реальною державоцентричною силою в багатьох країнах.

Додам до того, що саме середній клас у всьому світі дає зі своїх рядів національного інвестора національного виробника, культури, книговидавництва тощо. Середній клас — вартовий економічної свободи і всіх інших свобод, один із гарантів існування демократичного суспільства, яке регламентує владу, ставить її в рамки закону. Побіжно звернувшись до цієї теми, Щербак також ґрунтовно “прописує” її, хоч і пише, що не ставив собі за мету говорити про внутрішню українську політичну реальність — про конфлікти амбіцій владомощів, зради, кримінально-політичні групи, мафіозні методи боротьби, тотальну корупцію тощо. Книжка — про інше.

Про те, які іспити ставить глобалізований світ перед молодістю Українською державою. Але в епілозі книжки — пролог (можливо, навіть на той час не усвідомлюваний самим автором як пролог) до майбутньої, яка мала народжуватися разом із цими гарячими подіями і колізіями, що розпочалися за рік після появи цього видання, яке побачило світ у видавництві “Дух і літера”.

В епілозі Щербак наводить таку формулу видатного російського літературознавця Михайла Бахтіна: “Явище, що належить малому часові, може бути суто негативним, лише ненависним, але у великому часі воно амбівалентне і завжди любе, як причетне до Буття”.

“Малий час” України, діагностує Щербак, — це неймовірна концентрація таких негативних і ненависних явищ, народжених безмежним брудом нашої політичної кухні, активною присутністю на сцені сучасності монструозних реліктів нашої історії. Усе це — окрема тема, яку треба “прописати” із Щербаквою фундаментальністю і ретельністю. Оглядаючись на щойно закінчену книжку, він пояснює: “Я ж думав про “великий час України” — коли другорядне відокремиться від головного, піна — від чистої течії, інформаційне сміття — від подій

по-справжньому визначальних. Ця книжка сповнена сподівань на те, що настане великий час України. Правителі та кліки, що їх оточують, приходять і відходять, а Україна залишається”.

Він апелює до історії й економічного досвіду постсоціалістичних країн Східної Європи, а також до латиноамериканських держав, азійських Таїланду й Філіппін, наголошуючи на тому, як затято борються вони за місце під сонцем, виборюють інвестиції, модерніза-

Ваша книжка — важливий внесок для кращого розуміння місця України у світі та української зовнішньої політики. Це розуміння необхідне, якщо Америка й Україна зможуть викувати по-справжньому міцне й ефективне партнерство. Вітаю і схвалюю появу книжки та розглядаю її як визначну віху в консолідації позиції України.

**Збігнєв Бжезінський
з приводу виходу в світ книжки
Юрія Щербак “Стратегічна роль
України” (1998)**

цію своїх економік, участь у різних інтеграційних об’єднаннях. Нам до такої динамічності, на жаль, дуже далеко.

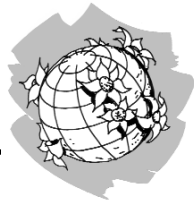
Замість боротися, змобілізувавши волю, ми нарікаємо на злих воріженьків, намагаємося виблагати пільгові тарифи у світових перегонах, де владарює лиш імператив безжальної боротьби шохвилинної конкуренції всіх з усіма. Ми ніяк не хочемо збагнути, що безплатно нічого нікому в цьому світі не дається. “Здіймімо голови вище власних патріотичних пупів”, — закликає Щербак, — і зятиммо ці жорстокі істини. У світі є так, як є, а не так, як нам хочеться. І нарікати з цього приводу просто непродуктивно. За словами Щербак, українці — народ не кращий і не гірший за інші європейські народи. Твердження про меншовартість українців такі самі безглузді, як і мегаломанські амбіції, породжені дрімучою провінційністю й темнотою.

Як відомо, говорячи про щось, ми — передовсім і значною мірою — говоримо про себе. Тому всякі висловлювання про український народ (дехто договорився до того, що ми — якісь “креоли”, “аморфні уересерівське населення” і т.ін.) характеризують самих мовців, зпоміж яких чимало звичайних українофобів або доморощених — час то грантоїдних “общечеловеков”, які ладні зі штанив вистрибнути, аби лиш одхриститися від своєї належності до цього неєвропейського “піпла”.

“Український народ існує — але не як вигадана, міфологічна спільнота (ідеальна чи, навпаки, всуціль прогнила), а як складне, неоднорідне, суперечливе національно-соціальне явище — не біле і не чорне, не позитивне і не негативне”, — пише Щербак. Як і кожен народ, він має власний канон святих і великомучеників, убивць і бандитів, героїв і зрадників — перефразовує Щербак слова Зеева (Володимир) Жаботинського. І закликає нас не драматизувати ситуації, враховуючи те, що історія України як політичної нації, як національної держави, за суттю, лише розпочинається. Й ефектно-парадоксальні вердикти на взір Френсіса Фукуями про “кінець історії” не ма-

На церемонії в Ріо Холі (м. Оттава)
Посол України в Канаді Юрій Щербак вручає вірчі грамоти
генерал-губернаторові Канади Адрієнні Кларксон

ють до нас стосунку. То лише теоретизування, щось на взір шахових головоломок.

Схоже, що тоді Щербак був значно оптимістичніший, аніж сьогодні: “У тому нескінченному, безупинному потоці подій, який зупиниться лише разом з загибеллю планети, світ, Європу й Україну чекають ще конфлікти, зіткнення, кризи і мутації; але віримо в те, що XXI століття стане віком утвердження України, часом її матеріального і духовного відродження. Адже ми — молода держава, у нас усе попереду...”

Відома історія про те, хто такий песиміст і хто оптиміст. Перший, дивлячись на склянку з водою, оцінює бачене так: склянка — напівпорожня. Другий — вона напівповна. Ні той, ні той не переінакшив факту. Різниця в рецепції, продиктованій особливостями індивідуальної візії й психіки. Щербак апелює до таких фактів. Хто 1981 року — в час торжества тоталітарного маразму — міг подумати, що вже тільки через десять років розвалиться Радянський Союз і з’явиться незалежна Україна?! Цього не передбачила жодна прогностика і жодна футурологія. Навіть глибокоєдуковані й поінформовані американські аналітики-советологи не подали жодного натяку на саму можливість ось такого фіналу десятиріччя.

1934 року комуністи знищили Михайлівський Золотоверхий собор, вважаючи, що назавжди викреслюють його навіть із пам’яті Києва і народу. А поминуло трохи більше півстоліття, й постав на своєму місці дивотвір золотобанного Михайлівського. А хто повірив би, що на цій землі, гвалтований атеїзмом, у столиці посттоталітарної, постатеїстичної держави, промовлятиме до народу Папа Римський, який виголосить (українською мовою) благословення Україні? До речі, понтифік сказав про те, що видіння, яке мав тут апостол Андрій Первозваний, стосується не тільки минулого, а й майбутнього народу.

Книжкою “Україна: виклик і вибір” Щербак підсумовував той період своєї біографії, який розпочався з його рушення в політику й завершився поверненням до Києва.

II

У передмові до цієї книжки він пише про відчуття гострої самотності, яке охопило його після повернення з Канади. За роки перебування Щербака послом у різних країнах (додому тоді щастило вириватися зовсім ненадовго) чимало тутешніх деталей побаченого не фіксувалося й не узагальнювалося. Всю увагу поглинали суто службові справи. Тепер же все різко увиразнилося.

“Ми повернулися в нову країну, в інше місто. До Києва, в якому вже не було Г. Кочура і М. Амосова, Є. Гуцала і В. Дрозда, І. Молостової та Г. Якутовича, Я. Стельмаха й О. Данченка, Г. Кіпніса та Г. Логвина. Міста, в якому вже не жив мій старший брат Микола — унікальна особистість, великий вчений-зоолог, еталон порядності й відданості Україні”. І це — не тільки зміна покоління, природна вичерпаність життів людей, що їх не стало. Це й дочасні втрати, інакше не назвеш смерті “сусідів” Щербака по літературній генерації або ж загибель в автокатастрофі Ярослава Стельмаха. Виникало враження, що конвеєр смерті в такі руйніні часи особливо прискорюється.

Дивне, мабуть, геть незвичне для нього, неприродне відчуття після життя в шаленому темпі. Час ніби зупинився.

Юрій Щербак із губернатором Такасу, майбутнім президентом США Джорджем Бушем-молодшим. США, Техас, 1997 р.

Куди себе подіти?

Щербак із його великим політичним і дипломатичним досвідом виявився керівництву держави не потрібним. А оскільки він не входив до жодної партійної кліки, то й вони теж не поспішали ангажувати його до своєї діяльності.

За логікою тодішніх обставин, на Щербака чекала роль такого собі дипломата-емерита, який може оселитися десь на дачі, якнайдалі від мирської метушні, щоб відпочивати від трудів праведних і лише вряди-годи над’їздити до котрогось із університетів, який упряже його (на півставки) читати лекції на теми, пов’язані з дипломатичною діяльністю. До речі, його таки запросили читати лекції в “Могилянку”. Це сталося тоді, коди з’явилася друком його книжка “Україна: виклик і вибір”, присвячена перспективам України в глобалізованому світі XXI століття.

Хтось на місці Щербака почувався б здеморалізованим од своєї незатребуваності. А він одразу знайшов собі “нішу”. Газета “День” одержала в його особі свого чи не найкращішого автора. Редакція, мов той рибалка з відомої казки, впіймала золоту рибку. Матеріали, що їх почав писати для “Дня” Щербак, — це політичні коментарі, у яких неодмінно є діагноз, аналіз, прогноз, інтелектуальна рефлексія. А водночас — це і політичний щоденник з елементами особистого щоденника. Є там мемуарна розкутість. Є яскраві репортажні епізоди, миттєва фотографія. А ще є те, що дуже рідко можна прочитати в такого характеру публікації: передісторія питання, що стало темою виступу, ретельно зібрана й неупереджено проаналізована емпірична база, що стоїть за тим чи тим явищем. І, звичайно ж, проблемна інтерпретація фактів. Його політичні гіпотези справді цікаві, за ними — логічно послідовні, обґрунтовані мотивації. Вже не говоримо про те, наскільки обізнаний Щербак із виступами політиків і політологів в англійськомовній, польській чи російськомовній пресі — його матеріали рясніють посиланнями на найсвіжіші там публікації, полемікою з ними. Добре знаючи політичну “кухню” й багатьох дійових осіб політичного театру, він легко діагностує блеф (без нього політики просто не бувають), акцентує на підтекстах різнохарактерних, почасті, здавалося б, суто ритуальних співів, і щоразу своєрідним рефреном у Щербака проходить мотив геополітичних інтересів та апетитів держав. Про останнє в нашій пресі або зовсім не говориться, або ж говориться без належної аргументації, а тільки риторичними загальниками. Отже, діагноз, аналіз, узагальнення, прогноз, рекомендація...

“Україна в зоні турбулентності: демони минулого і тривоги XXI століття” має таке жанрове визначення: “Роздуми. Порівняння. Перед-

бачання. Статті. Виступи: 2003—2009 рр.” Хронологічно все це з’являлося вже після опублікування книжки “Україна: виклик і вибір”. Автор згрупував матеріали в сім тематичних розділів, логічно структурувавши все те розмаїття геополітичних концепцій, історичних екскурсів, коментарів із різних приводів, різномасштабних контекстів.

Отже, влада минулого над сучасним. Міфи та реалії національної історії. Демони зла в українському суспільстві. Страх Голодомору в генетичній пам’яті народу. Деміфологізація радянської історії. Глобальні загрози XXI століття в українській проекції. Коментар до геополітичних мотивацій інших держав. Україна та Європа. Україна і США. Україна та її влада. Україна та її людина. Імперський експансіонізм і клептократія північного сусіда й загрози нашій державності та національній ідентичності.

Майже щоразу Щербакові доводиться звертатися до передісторії тієї чи тієї теми, актуалізувати історію, піднімати різноманітний — політичний, економічний, культурний — матеріал, який виструнчує та збагачує мотиваційні побудови, надає конкретики безнадійно абстрактним моментам.

Українські реалії різного строку давності, прописані зі страхітливою статистичною докладністю, вражають. Невипадково світова преса називає те, що відбувається в Україні з Україною, африканізацією. Кримінал окупував нашу реальну економіку й не збирається випускати її на волю. У нас неможливо провадити легальну підприємницьку діяльність так, як у цивілізованому світі.

Влада й кримінал (часто важко розрізнити, де закінчується одне й починається друге) постійно переслідують підприємців, шантажуючи “не своїх” і фаворизуючи, нагороджуючи щедрими преференціями “своїх”. Знову й знову авторові доводиться говорити про нецільове використання зовнішніх кредитів і бюджетних коштів, про їхню системне розкрадання. Рядові громадяни України навіть не підозрює того, що понад половина грошей у державі ходить “у тіні”. Що посади й нагороди продають. Що всякі рейтинги найвидатніших підприємця, аграрія, мера, мецената і т. ін. — майже аукціони: усі ці звання надають тим, хто більше за них заплатить.

Щербак не претендує на лаври памфлетиста чи фейлетоніста й не зупиняється докладно на таких потворних явищах “роздубови держави” (попередній “пасаж” — конкретизація автора); Щербак узагальнено мовить про гнітючий клімат у суспільстві, про метастази в ньому агресивної аморальності, що лякає весь цивілізований світ і здеморалізовує нормальну людину. Це також свідчення деградації нашої державності, загроза національній безпеці України.

Кожен, кому доводиться часто літати на далекі відстані, стикався з цим неприємним явищем: турбулентність. Спокійний комфортний політ понад хмарами раптово уривається тривожним, натушним вібруванням усього літака, коли здається, що він може не витримати й розсіпатися в повітрі на найдрібніші частини. В декого з тих, хто це пережив, з’являється фобія, пов’язана з авіапольотами.

Україна — велетенський лайнер, що потрапив у зону турбулентності, яка стрясє літаком, перекреслює безпеку польоту. Як писав Микола Вінграновський, “І кожна мить загрожує падінням”. Такою місткою метафорою узагальнено зміст цієї книжки. Щербак подає голосний сигнал тривоги. І стосується він усіх на борту літака. А хто як зреагує на той сигнал — то вже інше питання.

СПІЛЬНИЙ БІЛЬ І ТРИВОГА

Петро АНТОНЕНКО

Подружжя журналістів з Гомеля Анатоль Гатович і Марія Шиманська — добре знані в Білорусі громадські діячі. Пан Анатоль — голова Гомельської організації Білоруської асоціації журналістів, пані Марія — одна з активних членів організації. На відміну від України, в Білорусі, окрім офіційної Спілки журналістів, існує і незалежна журналістська спілка — БАЖ. Зрозуміло, що опозиційна до влади, переслідувана. Але міцна, бойова, об’єднує, до речі, чимало молодих журналістів.

У Гомельській організації БАЖ давні й міцні стосунки з Чернігівською обласною “Просвітою”, газетою “Сіверщина”. Дружать ще й тому, що сусіди прагнуть добра й співпраці двом братнім слов’янським народам. І тут багато важить інформаційний обмін між Україною й Білоруссю, який нині недостатній. Наші українські медіа переповнені більше міфами, аніж реаліями сусідньої держави. І навзаєм.

Невипадково Анатоль Гатович та його колеги не раз брали участь в організованих Чернігівською

“Просвітою” та “Сіверщиною” міжнародних семінарах журналістів України, Польщі, Білорусі. А кілька років тому чернігівські просвітяни та їхня газета спільно з Гомельським відділенням БАЖ здійснили великий медіа-проект — інформаційний міст між Гомелем і Черніговом. Тоді десятки матеріалів із Білорусі було надруковано в газеті “Сіверщина”. Більшість цих публікацій належали перу Марії Шиманської. “Просвіта” й газета видали їх окремою брошурою.

Торік восени проведено спільний прес-тур районами обох областей, що постраждали від Чорнобильської аварії. Річ у тому, що влада Білорусі виношує ідею спорудження першої в країні атомної станції. Природно, що білоруси, обпалені Чорнобилем, дуже занепокоєні. Тому БАЖ здійснює медіа-проект для роз’яснення, що таке “мирний атом”. І в рамках цього проекту білоруські колеги вирішили подивитися, що накоїв цей атом в Україні та як у нас борються з наслідками аварії. Згодом відбувся “круглий стіл” за участю фахівців державних служб України, причетних до чорнобильських проблем.

Співпраця триває. Білоруські колеги відгукнулися й на наші недавні президентські вибори, їх цікавить, яким шляхом піде Україна. Марія Шиманська надіслала матеріал чернігівським просвітянам, який пропонує і читачам “Слова Просвіти”.

Учасники “круглого столу” в Чернігові

ЧУЖІ НА СВОЇЙ ЗЕМЛІ

Марія ШИМАНСЬКА, м. Гомель, Білорусь

Пишу вам тому, що боляче й страшно! Якщо з Україною, з українською мовою клон Лукашенка і його команда зроблять те, що зробили з Білоруссю і білоруською мовою, то для мене зникне остання “опора”, опора, де національна гідність не була розстріляна, висміяна, затоптана. Я завжди сподівалася, що українці можуть вистояти в боротьбі за свою незалежність. Білоруси так пригноблені, що нашу незалежність можна вже вважати втраченою. У своїй країні, мені, білорусці, можуть сказати: “Я не люблю, когда коверкают русский язык”. А недавно й зовсім припечатали: “Таких, как вы, всего полтора процента”.

Я писала, застерігала Ваших читачів: українці, дивіться на Білорусь, учіться, боріться, не давайте себе знищити. Думаю, що у вашого нового начальника спрацювали зокрема й білоруські гени покірності й угодовства на участь у зрадництві за гроші, преференції, комфортне життя.

З повідомлень українських ЗМІ здавалося, що огида пересилить, що слова “не допустимо, щоб руки, які тягли тюремну парашу, доторкнулися до Пересопницького Євангелія” об’єднують людей. Що вкрадені 140 гектарів Межигір’я подіють на інших, прагматичніших. На жаль...

Переді мною портрет Героя України Левка Лук’яненка. Привіт йому й уклін, сили йому й твердості. Сподіваюся, що він не один.

Наша громадська робота в Білоруській асоціації журналістів триває. Оскільки молодим журналістам вчитися практично нема де і

немає чому, то ми намагаємося хоча б вчити їх на прикладах місцевої офіційної преси. За принципом: не обманюй, не роби того, що роблять офіціанти від журналістики. А робити так, як декларує девіз БАЖ: “Тримайся правди!” Тому відстежуємо всі можливі приклади для такого навчання.

Обласна газета “Гомельська правда”, періодичне видання білоруською мовою, яке мало колись найбільші накладі у світі (понад 100 тисяч), тепер вартісних статей білоруською мовою не друкує зовсім. У числі може бути одна-дві інформації білоруською, а то й жодного слова. Білоруською в цій газеті лише логотип, адреса й вихідні дані.

Мене цікавить ситуація у вас в Україні зі свободою слова, можливостями журналістів отримати акредитацію, доступ до інформації, статистика ЗМІ. У нас в майже півмільйонному місті всього три газети — обласна, міська і районна. І по одній в районах області. А журналістів з недержавних ЗМІ нікуди не допускають категорично і жодної інформації від державних структур вони отримати не можуть. Представники ж недержавних структур так залякані можливими проблемами через співпрацю з незалежною журналістикою, що з ними важко розмовляти.

У нас в області нема жодної вільної газети, незалежного радіо, недержавного об’єктивного телеканалу.

Видавати книжки білоруських письменників держава відмовляється. Бо тих, кого видають, не можна назвати справжніми літераторами. Про них у кращому випадку можна сказати пропагандисти, графомани. Найсвіжіший і обурливий приклад: книжку народного поета Білорусі Ригара Барадуліна до його 75-річчя видали в Росії.